

Baginen eta bagara nor

Alaitz Aizpuru
Filosofian lizentziaduna

Pasa den martxoaren 29an, Korrika 19 amaiera eguna Bilbon, Lorea Agirrereren *Bagara nor* testuko hitzak entzun eta gerraosteko euskal abertzaletasun, orduan berri, hartaz oroitu nintzen. Txillardegiz oroitu nintzen, bere garaiaz, bere garaikideez. Eta behinola, duela zenbait hamarkada euskaltzaleen ahotan zebiltzan hitz eta ideia haiek gaur Bilboko oholtza gainean entzuteak, oraindik ere euskaldunon ahotan zentzua hartzen dutela ikusteak... indarra har lezaketela agian pentsatzeak, sentipen nahasi bat sortu zidan. Aldi berean, horren urruti eta horren gertu, denboran zein egoeran.

Hurrengo egunean, Agirrereren idatzia oso «politikoa» zela entzun nion ETB1eko hizlari bati, eta horretan ere garai zaharrak etorri zitzaizkidan burura.

Euskara eta herrigintza, naziogintza eta estatugintza ditugu hizpide gaur, atzo ere izan zituzten eta ez zuten eztabaida gutxi piztu. Diodan atzo hori zer ote den, eta, ondorioz, nondik ote gatozen pixka bat argitzea dagokigu orriotan. Ondoren, non gauden eta nora goazen argiago edukitzeko itxaropenez edo.

Atzoko zenbait ideiek oraindik ere gaurko diskurtsoan lekua dutelako ustekoa naiz ni. Hala, atzokoa eta gaurkoa funtsean oraindik ez daudela elkarrengandik horren urruti ikusteko, Agirrereren *Bagara nor*-eko hitz batzuk hartuko ditugu aitzakiatzat, eta bidelaguntzat konpainia ona jarriko

diegu, Txillardegi. Euskararen aldeko borrokan, ezin ahaztu euskararen inguruan izan diren eztabaida orotan han erdian eta oro har gerraosteko euskal belaunaldiaren hamaika afe-ratan bide-urratzaile izandakoa.

Nondik gatoz ba?

Gerraosteko euskal pentsamendu eta naziogintza berriak ekarri zuen berritasunik gerraurrekoarekin alderatuz. Egungo egunetara iritsi zaizkigun berritasunak batzuk, beste batzuk ez hainbeste. Aurretik zegoenarekiko erabateko eta bat-bateko hausketaz eta belaunaldien arteko talka garbiaz hitz egitea gehiegixko sinplifikatzea bada ere (kuadrilla heterogeneo xamarra izan ziren euskalduntasun berri haren oinarriak jartzen ibili zirenak, eta hasieran beren aurrekarien

bideari jarraituz, gainera), hauxe eztaba daezina da: urteek aurrera egin ahala garai berrietara gehiago egokitzen zen euskal mundu berri bat eta berarekin euskalduntasun berri bat sortu zirela.

Beste ezeren aurretik, gerraosteko urte amiltsu haietan, gizakia eta bizitza ulertzeko modua bera aldatu zela azpimarratuko nuke, eta horren eskutik etorri zirela

Gerraosteko urte amiltsu haietan, gizakia eta bizitza ulertzeko modua bera aldatu zen, eta horren eskutik etorri ziren ondorengo beste ideia oro

ondorengo beste ideia oro. Behinolako egia ziur eta sinesmen finkoen arrakalatik etorri zela, beraz, aldaketa. Krisi giro betean, gerraosteko gainbehera moralean, gazte jendearen ezinbesteko beharra aurrera jarraitzeko era topatzea izango zela, norbera eta mundua ulertzeko modu berri bat doitzea, garai berrietarako.

Gerraurreko euskalduntasun hilotz bati kateatuta jarraitzen zuen euskal munduari abertzaletasun eta kristautasun berri baten ezinbesteko beharraz ohartarazi nahi izan zion. Iragandako kultura eta Jainkoaren ideia dogmatiko bati hertsiki

helduta bizitzen jarraitu anakronikoki edo garaiaren beharretara eguneratu, aldatuz eta birpentsatuz. Euskalduntasuna, abertzaletasuna, gizatasuna, kristautasuna... izateko modu esentzialista, itxi eta geldia izan beharrean, eraikitzen, aldatzen, etengabe egiten ari ziren elementu eta egin behartzat ulertaraziz.

Urteek berekin dakarten distantziaz, nekeza egiten da gaur garai hura bizi izan ez genuenoi aldaketaren zenbaterainokoa irudikatzea.

Egiten duguna gara

Gerraosteko belaunaldiari, askotan, irakurri eta entzun izan diogu bere testigantzetan, gaztetandik izan zutela debekatua, zapaldua, ukatua galtzear zen kultura eta herri baten kide zirelako sentipena. Eta horien harridura eta asaldurarako, egoera haren aurrean gelditasuna eta itxarotea zirela helduetarik gehienek praktikatu eta predikatzen zutena. «Mendebaldeko demokratek badakite hemen zer gertatu den, itxaron beraz!» (Txillardegí, 1974: 27).

Ordurarteko zai egotetik, jai zegoen. Oso mingarria zen, lotsagarria zen, nahi duzuen. Baina zai egotea denbora galtzea besterik ez zen. Eta guk, Ekin-ekook, gazteak ginelako besterik gabe, eta porrot pertsonalik onartu behar ez genuelako, argi eta garbi esan genuen: PNVk (eta Baionako Itunak, orduko Ajuria-Eneak) gidatzen duen politikak ez darama INORA.

Eskandalu izugarria zen hau. Gerla egindakoek (ulergarria denez) ezin zezaketen horrelakorik irents. [...]

Bide berri bat bilatzekotan egin zen 1956ko Biltzarre Nagusirako deialdia. Baina Parisen, espero zitekeenaren aurka, geldizaleak nagusitu ziren. [...]

Gazteei eta berrizaleei bidea ireki beharrean, bideak hertsia egin zitzaizkien (Txillardegí, 1994: 186-187).

Ez genuen guk kanpoko indarren eta Estatuen laguntzan ezertxo ere sinesten. Guk euskal estrategia eraiki nahi genuen. Euskal indarretan oinarritua. Sekula-sekulotan 'aro hobeen zain' egon gabe. [...]

Honela sortu zen Ekin, eta ez bestela (*ibidem*: 190).

Eutsi (EGIkoen agerkaria) edo *Erresistentzia* (garaiko beste agerkari bat) ordez, *Ekin* jarri zioten izena beren buletinari, eta buletin horren izenetik eratorriko zen gero ETaren aurrekaria izango zen Ekin taldearen izena. Inguruko joeren kontra, izaera eta asmo ekintzaileak piztu nahi.

Lehenagotik ere aski hausnartua, Hegelez gero praxi eta ekintzaren auzia garaiko mugimendu filosofiko eta sozial garrantzitsuenetan agertzen da. Pentsamendu marxista eta mugimendu pragmatistaz gain, filosofia praktikoez presentzia garrantzitsua izan zuten urte haietan. Mugimendu fenomenologikoan orokorrean, esate baterako, eta garaian boladan zen pensamendu existentzialistan bereziki. Giza ekintza gai zentrala bihurtzen da, gelditasunari toki txikia utziz. Norbere bizitza eta etorkizuna, norbere herriarena nahiz hizkuntzarena bezalaxe, ekin behar, egin behar bat da. Delegatu ezin den zeregina. Determinismo eta masa joera erosoan aurkako jarrera garbia.

Ekintzailetasunaren zergatian sakontzeko, denbora berri batez hitz egitea ere ez litzateke esajerazio izango. Iraganeko Euskal Herri eta euskalduntasunari begira, atzeraka, usadioari nola edo hala heldu nahian bizi zirenen aurrez aurre, pensamendu berriak etorkizunean jarriko du jomuga. Ez baina garaian ere modan ziren ikuspuntu eboluzionista linealen aldera, baizik eta autore existentzialek berekin zekarten beste denboratasun batekin. Lehenalditik etorkizunera eta ondoren oraindira datorren denboratasun bat.

Gu gaur garen hau izatera, gure konkretutasun kokatu, situatu (garaiko beste hitz preziatu bat, euskal idatzietan ere han eta hemen irakurriko duguna) honetan egotera, gure lehenaldiak ekarri gaitu. Hori da, horrenbestez, gure abiapuntu ekidinezina edozertarako, ezin dugu hori guztia bazter utzi. Hala eta guztiz ere, gizakia ez da izaki bukatua, alde zurretik definitua, determinatua eta itxia den zerbait. Etorkizunera begira gauzatzen den proiektu bat da. Etorkizuna beti buruan izanik, etengabe eginez, aukeratuz, aldatuz doan proiektu irekia eta anizkoitza. Hortaz, gizakia orainaldia

etengabe etorkizuneko asmoez transzenditzen duen askatasuna da. Oraina, lehenaldiak bezainbeste, geroak bustitzen du.

Halatan, gizaki askeari etorkizuneko proiektua gauzatzen saiatzea dagokio, finean, bere helburua lortzeko ekitea. Eta ez nolana, helburua lortu nahi bada eraginkortasuna ere ezin baita ahaztu. Ekintzaitasunarekin batera eta hauek ere garaiko kume, praktikotasunak eta eraginkortasunak pisu garrantzitsua izango dute etorkizuneko estrategietan.

Eta egiteko hautatu egin behar da. Euskaldun izatea hautu bat da

«Nik hautua egin nuen: *euskalduna eta abertzalea izatea*» (Txillardegi, 1994: 318).

Txillardegiren lanean, pentsamenduan, bizitzan, hautatu beharra ez da aukera bat izan. Ez da unearen arabera garrantzitsuago ala ez bihur daitekeen momentu puntual zenbaitetako trantze edo dilema bakarrik. Hautatu behar hori bizitzaren parte ezinbestekoa da, euskaldunaren jardunean ekidinezina.

Ezagun denez, bere lehen eleberri hartan ere, «haut-haut» esanez (Kierkegaard-en *aut-aut* ezagunari –latinez, hau ala bestea– h bat gehituz eta hitz joko polita sortuz), hautatze-
ra bultzatzen zuen euskaldun jendea, bere aberriaren alde azalkeriak alde batera utzi eta benetan posizionatzera.

Norbanakoak, eta hala euskaldunak ere, hartzen duen erabaki bakoitzean, egiten duen hautu bakoitzean, hautu horietatik eratortzen den gizartea eratzen ari baita. Bizitzaren, herriaren, hizkuntzaren etorkizuna. Gaurko nire erabakietan ari naiz biharko etorkizuna gorpuzten. Eta hemendik ezin du inork eskapo egin,

Norbanakoak, eta
hala euskaldunak ere,
hartzen duen erabaki
bakoitzean, egiten duen
hautu bakoitzean, hautu
horietatik eratortzen den
gizartea eratzen ari da

baldin eta bere buruarekin kontsekuentea eta koherentea bada behintzat.

Badaki Txillardegik hautatu beharraren zama astuna dela. Uneoro hautatu behar hori gogorra zaiola gizakiari, euskaldunari. Egunero, euskaldun gisa hautu kontziente eta konprometitua gehiegitan garesti eta akigarri zaiola. Badaki. Askozaz ere errazagoa eta eramangarriagoa dela gehiengoaren joerari jarraiki, gure euskalduntasuna hemen bai eta han ez aireratzea, momentuko komenentziaren arabera, abertzale karneta poltsikoan gorde ala ateratzea. Baina euskalduna (ezkertiarra, emakumea, gizona, demokrata...) egunero egiten da, egunero ari da egiten ala desegiten bere hautuen bitartez. Ez dago gelditasun, utzikeria eta nagikeriarentzat tokirik. Euskalduntasunak ez du oporrik ematen, norbere ardura da, eguneroko zeregina, borroka etengabea. Eta Txillardegik badaki hori. Badaki jarrera horrek buruko min andana dakartzala. Ez du ezkutatuko. Bizitza xalo-xalo, lasaigarririk ez espero. Norbere bizitzaren jabe izatea eta nahigabe eta nekeak hautu baten aurkia eta ifrentzua dira. Eskubide eta betebeharrak txanpon beraren bi aurpegi, askatasuna eta askatasun horrek berarekin dakarren errespon-tzabilitatea bezalaxe.

Hizkuntzaren garrantzia. Eta ekarri euskara plazara, eztabaidara...

Euskarak eta oro har hizkuntza gutxituek Txillardegiren bizitzan, idatzietan eta gogoetan garrantzi eta presentzia eskerga izan dutela garbi dago. Aukera aurkeztu zitzaion guztietan, hizkuntzen berezkotasuna, berezitasuna eta beharrezkotasuna azpimarratu zituen. Eta ez zuen paradarik galdu euskararik gabe euskaldunonak eta Euskal Herriarenak egin duela behin eta berriz gogorarazteko. Txillardegirengan eta bere inguruko giroan euskarak leku zentrala betetzen zuen. Zergatik, baina, halako tema? Arrazoiak bat baino gehiago dira, nahiz eta guztiak ere elkarlotuak egon.

Hizkuntza gizakuntzaren funtsa

Txillardegirentzat mintzaira da gizakuntzaren katean pausorik inportanteena eta erabakigarria. Hizkuntza da giza fenomenorik bereziena eta gizatiarra. Gizakiok giza multzotan bizi gara, eta elkarrekin bizitzeko mintzatu beharra daukagu. Mendez mende elkarturik bizi izanaren ondorio, giza multzo baten kultur desberdintasunaren ardatza hizkuntza bihurtzen da.

Hizkuntza «gain egitura», pentsamenduaren «ropaje», folkloreak partetzat jotzen zen eta hizkuntzei buruzko ardurak kapitalisten kontu ziren urteetan (garaiko zenbait marxisten esanak; ezagunak dira euskaltzaleen eta horien artean izandako tirabirak), Txillardegik, linguistika berria lagun, ez du amore emango bere ekinean, eta euskaldunen artean linguistika berri horren emariak zabaldu nahiko ditu.

Linguistikaren bideetatik abiatutako estrukturalismoaren ‘berri onek’ euskaltzalerik baikorrenaren ametsik onenak gaituzten zituzten, hizkuntza herri baten iraupenean eta nortasunean ezinbesteko ezaugarria zela esanez. Hizkuntza bakoitzak mundua bere esperientziaren arabera taxutzen, ordenatzen zuela, bakoitzak munduaren, errealitatearen alderdi desberdinak bereizi eta nabarmenduz. Hizkuntza bakoitzak logika desberdin batekin interpretatzen zuela bere ingurua eta, hori dela eta, giza talde bakoitzaren eta hizkuntza bakoitzaren izaera berezi eta errepikaezina. Ordura arte ez bezala, mundua begiratzeko modu berezi bat zen hizkuntza, herri oso baten sorkaria eta lokarria.

Ordura arteko hizkuntzalaritza ‘onartuaren’ hitzetan, gizaki orok logika berdin batekin funtzionatzen zuen. Giza logikaz, eta ez logika kultural partikular batez. Alegia, hizkuntza guztiak errealitate ‘berdin’ batez ari ziren, eta aldatzen zen bakarra hitzak, soinuak ziren, ez mundua ikusteko era. Beraz, hizkuntzak ez zuen beste munduko garrantzirik, hitz lerrokada bat baino ez zen.

Beren ustez, beraz, hiztegi on bat gertatu, eta kitto: problemarik ez. Gure hizkuntza salbatua dagoke... Horren bidez zabaldu zan gure artean ideia zentzugabe hura: abertzaleak agintea lortu, hiztegia

eskuan gauzei izena aldatu [...] eta kitto: euzkotarrak euskaldun, herri osoa euskeraz jator hasiko omen da, eta hizkuntzaren hauzia betirako konpondurik. Erraza, alajaiñetan! (Txillardegi, 2004: 69).

Linguistika berriak 'hitz-zerrenden' ideia hori ezeztatu egingo zuen, mintzaira bakoitzaren originaltasuna eta bakoitzaren estruktura azpimarratuz.

Hizkuntza bakoitzari izaera jakin bat dagokio orduan, eta, hala, giza talde bakoitzari ere. Hizkuntza propio hori izango

Hizkuntza bakoitzari izaera jakin bat dagokio, eta, hala, giza talde bakoitzari ere. Hizkuntza propio hori izango da kultur batasuna emango diona giza talde horri

da kultur batasuna emango diona giza talde horri. Alegia, gure kasura etorritz, euskarak egin du Euskal Herria, euskarak egin du euskalduna eta, alderantziz, euskaldunak euskara. Nola egin uko forma eman digun horri, aldi berean geure buruari uko egin gabe? Nola utzi bide bazterrean garena izateko aukera, bide eta modua eman diguna, geu garena ere hantxe utzi gabe?

Izan ere, euskararen auzia politikoa da. Euskal hiztunon auzia politikoa da

Hizkuntzen garrantzi eza defendatu arren, herri bati bere hizkuntza kentzeak zekartzan abantailak ongi ezagutzen zituzten kolonizatzaile orok, eta hau azpimarratzen du Txillardegik: *ez dago hizkuntz politika deliberaturik ez duen gobernurik! Hizkuntzari buruzko gorabeherak sakonki estudiatzen dituzte herrialde zapaltzaileek!*

Euskararen arazoari zegokionez, bi belaunaldien arteko etenean politikak bazuen zerikusirik. Orduko gazte abertzaleek, euskara Euskal Herriko mintzabide bihurtua ikusi nahi zutenek eta ez garaian indarra hartzen ari zen folklorekeriaren parte soil, oso garbi ikusten zuten euskararen arazoa politikoa zela erabat, hizkuntza baten auzia ez zela hiztunen borondate

kontua soilik. Herri mugimendua ezinbestekoa zela, baina erakunde batzuen sostengua behar-beharrezkoa hizkuntza batek iraungo badu. Kulturazko menpekotasuna menpekotasun politikoaren ondoren zettorrela, eta ez alderantziz. Eta sustraitik egoera politikoa aldatu gabe euskarak jai zuela ikusirik, borroka politikoari heldu zioten. Kulturalismo apolitikoaren aurka posizionatuz eta kulturalista politiko izendatuz euren burua (ez kulturalista soil, zenbaitek esan izan duen moduan).

Sasioan, baina, eta geroago ere, politikarekiko mespretxua giroan zegoen, politikak kalteak besterik ekarri ez zituelako ustea, politikak bazterrak nahastu omen zituelako iritzia eta euskararen kinka larria beste zenbait kausaren ondorio zelako aburua.

Menpeko izateari utzi eta ahalduntzea da kontua

Euskarari horrenbesteko garrantzia ematerakoan, badago beste hautu bat oinarri-oinarrian herri zafratu, zapaldu eta alienatuen aldekoa. «Nik *hautua* egin nuen gaztetan herri zafratu eta iraindu honen alde» (Txillardegi, 1994: 318). Ukatua den herri horren, eguneroko bere jarduerak bestetasunean bizi dituen norbanako kolonizatuz osaturiko herri zapalduaren aldeko jarrera.

Gizabanako bati bere hizkuntzan biziitzea debekatzea bere gizatasuna bera debekatzea da. Bere oinarrizko izatea zapuztea. Norbanako hori existitzea posible egiten duen inguru partikular eta konkretua ezeztatzea norbanakoa bera ezeztatzea da, logika unibertsal eta aurrerazale zapaltzailearen ize-nean boteretsuaren identitatea neutrotzat saldu nahi izatea.

Nongotasunik eta sustrairik gabeko gizatasun abstrakturik ez dago, ordea. Euskalduna bezain partikularra eta nongotarra da espainola, hala frantsesa ere. Ondorioz, gizakiari bere partikularitasun hori erauzi nahi izatea bere izaera indarrez kendu nahi izatea da.

Urte haietan (egun oraindik bezalaxe) partikular/unibertsal nozioen inguruan asko idatzi eta hitz egin zen. Garaiko

deskolonizazio prozesu betean, ordura arte ukaturiko zenbait herrik beraiek ere bazirela nor ikusi baitzuten. Beren kolonizatzaileak bezain subjektu zirela, beren zapaltzaileak bezain partikular zein unibertsal. Ez zegoela herrien, kulturen, eta hizkuntzen historia mailakatu eta linealik. Ez zegoela aurreratuago eta atzeratuago zen herrialderik. Historia besteena bezainbeste izan zitekeela beraiena. Ez zegoela gizatasun mota bakar bat. Funtsean, beraiek ere bazirela nor.

Euskaldun gazteriak hor kokatuko du bere errelatoa. Eta hizkuntza berreskuratzea kendutako identitatearen parte handi bat berreskuratzea izango da.

Euskaigintza, naziogintza, gizagintza. Euskara euskaldunen zerbitzuko

Hizkuntzari emandako lehentasunean, garai hartan eta geroago ere, zenbaitek Txillardegiri hizkuntzaren metafisikan eta dogmakerian jardutea leporatu zioten. Txillardegik hizkuntza beti gizakien zerbitzurako tresnatzat ulertu zuela ahaztuz. Hizkuntza ez zen bere baitan helburu oso bat, eta

ez zen behin ere izan Txillardegiren diskurtsoan ez jardunean. Hizkuntza herriaren zerbitzaria da. Hizkuntza gizakiengan bizi eta bilakatzen da, eta hori go-goan ongi hartzea azpimarratzen du han eta hemen.

Txillardegiren lanean, «herriaren zerbitzura», «euskaldunen zerbitzurako egin behar da lan», «euskara batua eta euskal kultura euskaldunen zerbitzutan egin behar da» eta tankera-

ko esanak usu irakur daitezke. Horra euskara batuaren presa eta garrantzia ere. Euskara doitu behar da euskaldunek beren behar berri guztiak ere ase ditzaten. Hizkuntza bat pertsonen

Hizkuntza bat
pertsonen zerbitzuko
ez izatekotan bere
betekizuna bukatua
du. Euskaigintza
naziogintza eta
gizagintzarekin bat
ulertu behar da, hortaz

zerbitzuko ez izatekotan bere betekizuna bukatua du eta hobe, beraz, geuk hiltzea. Euskalgintza naziogintza eta gizagintzarekin bat ulertu behar da, hortaz.

Askatasuna izan ala ez izan. Horra kakoa

Egoera honetan, eta munduko beste herrialde ugaritara begira jarriz eta Europaren beraren historiari so eginez, Txillardegik eta bere ingurukoek ez dute zalantzarik, konklusioa garbia da. *Askatasuna izan ala ez izan. Horra kakoa*. Gaurko munduan estatuek erabakitzen dute hizkuntzen etorkizuna, eta estaturik gabeko nazio eta hizkuntzek etorkizuna labur dute. Beren buruaren jabe diren herriek akaso salbatuko dute beren hizkuntza, ez direnek argi dago ezetz.

Askatasuna izan ala ez izan, etniaren zerbitzuko erresuma bat sor ala ez sor. Horra kakoa (Txillardegi, 2004: 108).

Euskadi'ko erresuma laister lortzen ez badugu, gure herriarenak egin du (*ibidem*: 116).

Euskadi ala Espainia (eta Frantzia). Hau irakatsi digu kondairaren azterketak (*ibidem*: 117).

Euskal Estatua, Txillardegik «Euskadi» deitzen zuen hori, ezinbestekoa da euskara gordeko badugu.

Aske izateko lotu. Mugitzen ez denak ez ditu-eta kateak sentitzen

«Kolonizatu bat bere hizkuntzaz mintzatzea berez da ekintza iraultzailea», zioen Txillardegik Fanon-en hitzak gogoratuz.

Belaunaldi berria gaur egun maiz entzuten den ideia baten eusle konbentzitua zen. Gizakia kokatua dagoela, ingurumari zehatz baten kondizionamendu jakinen arabera forma hartua. Gizakia zerbait ez bada, hori izaki abstraktua dela. Eta azken ideia faltsu baina zabaldu hori inguruko herri eta pertsonak zapaltzeko eta errealitatetik ihes egiteko biderik lasterrena eta unean uneko euskaldunaren askapenerako eragozpenik eraginkorrena izan zela eta izango

dela. Euskalduntasunak errotik garaikoa izan behar duela gizatasunak bezalaxe, horretarako errealitatearekin eraldatu, zikindu, *lokaztu*, *busti eta kutsatu* behar bada ere. Gaur behar dugulako izan euskaldun; bihar, beharbada, beranduegi izango delako. Garaikoak izatearen premia eta egarria agerikoak dira gerraosteko idatzietan, desgaraikoaren errepikapen itsutik eta kanpotik ezarritako kateetatik askatu nahian. Nahiz eta erronka berriek beti eman ardura.

Egungo Euskal Herriaren eta naziogintzaren zenbat zimentarri orduan eraiki ziren, batzuk besteak baino presenteago ditugu. Erabilgarri zaizkigu batzuk, beste batzuek momentuko gure gizartean badirudi ez dutela leku handirik. Modaz paseak direla esango luke zenbaitek.

Dena dela, eta iritziak iritzi, kontua da, bai atzo eta bai gaur, aske izateko lotu beharra dagoela. Aske izateko lehenik eta behin askatasun hori nondik gauzatuko duzun erabaki, hautatu beharra dagoela. Horrek zenbait gauzari uko egitea suposatzen badu ere. Askatasuna ez baita pikuan gauzatzen den abstrakziorik. Gure nor-tasunean egunero konkistatzen, borrokatzen den zerbait txiki-handia baita. Norbanako bategen egunerokotasunean bere hizkuntzan hitz egin ahal izatea bezain txiki-handia. Baina euskaraz bizi ez denak, euskarari bere bizitzan lekurik ematen ez dion horrek, euskararen kateak eta arantzak sumatzen ez dituen bezala, ezin du ulertu, askatasunaren izenean hain justu, batzuek euskararen aldeko borrokari bizitza oso bat ematea. Mugitzen ez denak argi dago ez dituela kateak sentitzen. 🍷

Bibliografia

- Agirre, J. (1996): *Hitza hitz. Txillardegiarekin solasean*. Donostia, Elkar.
Agirre, L. (2015): *Bagara nor*. Korrikarako idatziriko testua.
Txillardegi [J.L. Alvarez Enparantza] (1974): *Euskal kulturaren zapalke-ta 1956-1981*. Donostia, Elkar.
— (1983): *Huntaz eta hartaz*. Donostia, Elkar.
— (1994): *Euskal Herria helburu*. Tafalla, Txalaparta.
— (2004): *Euskararen aldeko borrokan*. Donostia, Elkar.